

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Erzincan Law Review
Cilt/Vol: 28 Sayı/No: 1 Haziran/June 2024

Yargıçların Sosyal Rolü ve Yükümlülükleri

The Social Role and the Obligations of Judges

  Dr. Fatma İrem ÇAĞLAR GÜRGEY*

 10.60002/ebyuhfd.1460882

ÖZET

"Sosyal rol" kavramı, son dönemlerde felsefenin bir dalı olarak "etik" ve özel olarak akademik hukuk disiplininin bir dalı olarak "hukuk etiği" çalışmalarında ele alınan konulardan birisi haline gelmiştir. Bu bağlamda yargıçların sosyal rolleri, bu rolü belirleyen normlar ve bu normlardan kaynaklanan yükümlülükler hukuk felsefesi içindeki çeşitli hukuk kavrayışları bağlamında tartışılmaktadır. Bu çalışmada bir sosyal rol olarak yargıçlık bir kapsayıcı hukuki pozitivist olarak Herbert Lionel Adolphus Hart'ın hukuk teorisi ve bu teoriden etkilenen hukukçuların görüşlerinden yararlanılarak ortaya konulacaktır. Bu bağlamda yargıçların sosyal rolleriyle ilintili hukuka başvurma, hukuku koruma, hukuku düzeltme yükümlülükleri ele alınacaktır. Yargıçların hukuku koruma yükümlülükleri bağlamında bağımsızlık, tarafsızlık ve bütünlük değerleri analiz edilecektir. Ancak söz konusu üç yükümlülük kategorisine geçmeden önce sosyal rol kavramı üzerine yapılmış olan analizler kısaca ortaya konulacaktır.

* MEF Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

Makale Bilgisi/Article Info: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received: 28.03.2024 | **Kabul/Accepted:** 01.05.2024.

Bu makale, intihal programında taranmış ve iki (kör) hakem incelemesinden geçmiştir. This article was submitted in a plagiarism program and reviewed by two (blind) referees.

Atf/Cite as: Fatma İrem Çağlar Gürgey, "Yargıçların Sosyal Rolü ve Yükümlülükleri", EBYÜ-HFD, C. 28, S. 1, Haziran 2024, s. (175-205).

Bu makale **Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası** lisansı ile lisanslanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Rol, İçsel Bakış Açısı, Kötü Adam, Yargı Etiği, Bağımsızlık, Tarafsızlık, Bütünlük.

ABSTRACT

Recent scholarly discussions in ethics -as a branch of philosophy- particularly within legal ethics -a subset of academic law- have focused on the concept of “social role”. This study delves into the social role of judges, scrutinizing the norms that shape this judicial role and the ensuing obligations in legal philosophy. It adopts Herbert Lionel Adolphus Hart’s inclusive legal positivist approach, along with insights from legal theorist influenced by him to present the judge’s social role, core obligations such as law-applying, law- protecting, and law-improving. The study will examine the judicial values of independence, impartiality, and integrity, analysing how these values underpin judges’ law-protecting obligations. Before discussing these three categories of obligations, a concise overview of the existing analyses on the “social role” concept will be provided.

Keywords: Social Role, Internal Point of View, Bad Man, Judicial Ethics, Independence, Impartiality, Integrity.

GİRİŞ

Felsefenin bir dalı olarak etik alanındaki çalışmalara bakıldığında sosyal rol konusuna nadiren yer verildiği görülür. Ancak son zamanlarda hukuk, tıp, askerlik, toplumsal cinsiyet ve aile gibi konular bağlamında sosyal roller ve etik ilişkisine akademik alanda daha fazla ilgi gösterilmektedir. Bu bağlamda hukuk meslekleri ve etik meselesini tartışan çalışmalarda sosyal rol yükümlülükleri ve etik ilişkisine yer verilmektedir. Bir sosyal rol olarak yargıçlık mesleğiyle ilişkili yükümlülüklerinin ne olduğu ve bunların bağlayıcı olup olmadığı soruları söz konusu tartışma konularındandır. Hukuk felsefesinin temel sorunsalı olan hukukun neliğine ilişkin yaklaşımlara paralel olarak yargıçların hukukla kurdukları ilişki farklılaşmaktadır. Bu çalışmada odak olarak hukuki pozitivizm tartışmalarında Hart’ın düşüncelerinden etkilenen hukuk felsefecilerinin görüşlerinden yararlanılarak, yargıçlık rolü ve yükümlülükleri ele alınacaktır. Hukuk felsefesinin başat eserlerinden “The Concept of Law”¹ adlı kitabında Hart, bir hukuk tanımı yapmayı amaçlamadığını açıkça belirtmesine² rağmen bir hukuk sistemi tanımı yaptığı görülmektedir.³ Hart’a göre bir hukuk sisteminin varoluşu iki

1 Herbert Lionel Adolphus **Hart**, *The Concept of Law*, 2. Bası, Oxford University Press, Oxford 1994.

2 **Hart**, s. 17.

3 Matthew H. **Kramer**, *H.L.A. Hart*, Polity Press, Cambridge 2018, s. 7.

temel koşula bağlıdır. Bu koşulları sağlamayan sistemler hukuk sistemi olarak kabul edilemeyeceklerdir. Hart'a göre her tanım sınırlandırmayı gerektirir ki kendisi de hukuk sisteminin sınırlarını belirlemiştir. Buna göre bir hukuk sisteminin varoluşu, tanıma normundaki geçerlilik ölçütüne uygun olarak çıkarılmış davranışları düzenleyen birincil kurallara vatandaşların genelinin itaat etmesine ve hukuki geçerlilik ölçütünü barındıran tanıma kuralları, değiştirme kuralları ve muhakeme kurallarının yetkililer tarafından ortak kamusal ölçüt olarak etkin bir şekilde kabul edilmesine bağlıdır.⁴ Bir yetkili grubu olarak yargıçların hukuku kabul etmesi hukuk sisteminin var oluş koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aynı zamanda hukukun sosyal olgu boyutunu da ortaya koymaktadır.⁵ Bu bağlamda yargıçların sosyal rolleri, bu rolleri belirleyen normlar ve rollerden kaynaklanan yükümlülükler sisteminin belirleyicileridir. Sınırlı olmamakla birlikte hukuki pozitivizm açısından yargıçların üç temel rol yükümlülükleri bulunmaktadır. Bunlar, hukuka başvurma, hukuku düzeltme ve hukuku koruma yükümlülükleridir.⁶ Bu çalışmada söz konusu üç yükümlülük çerçevesinde “yargıçlık sosyal rolü” kavramı ortaya konulacaktır. Ancak öncesinde ilk bölümde sosyal rol kavramı kısaca analiz edilecektir.

I. “SOSYAL ROL” KAVRAMI

Sosyal rol kavramının⁷ ne olduğuna ilişkin farklı kavrayışlar vardır. Bunlardan bir kısmı kavramı biyoloji temelli değil, kurumsal olarak ele

4 Hart, s. 216.

5 Gülriz Uygur, “Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü Mü?”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, S. 3, 2003, s. 153.

6 Leslie Green, *The Germ of Justice*, Oxford University Press, Oxford 2023, s. 233.

7 1934 yılında G.H. Mead sosyal bilim literatüründe “rol” kavramına ilişkin ilk yaklaşımlardan birisini ortaya koymuştur. (George Herbert Mead, *Zihin, Benlik ve Toplum*, çev: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara 2019). Benzer dönemde R. Linton rolü statüye bağlayarak alternatif bir yaklaşım sunmuştur. Linton'a göre *rol*, bir statünün dinamik yönünü temsil eder. Birey sosyal olarak bir statüye atanır ve onu diğer statülerle ilişki içinde işgal eder. Statüyü oluşturan hak ve ödevleri yürürlüğe koyduğunda bir rol icra etmektedir. Rol ve statü birbirinden ayrılamaz. Statüsüz roller veya rolsüz statüler yoktur. Tıpkı statü durumunda olduğu gibi, rol terimi çift anlamlı olarak kullanılır. Her bireyin katıldığı çeşitli kalıplardan kaynaklanan bir dizi rolü ve aynı zamanda bu rollerin toplamını temsil eden ve toplumu için ne yaptığını ve ondan ne bekleyebileceğini belirleyen genel bir rolü vardır. (Ralph Linton, *The Study of Man*, Appleton-Century-Crofts, Inc, New York 1936, s. 114). Linton'un rol ve statüyü kavramlarını iç içe ele alış belirsizliklere yol açmıştır. Statünün dinamik yönü olarak rol, bazıları tarafından statü olarak ele alınmış, bazıları tarafından rol ve

alınmaktadır. Söz konusu kurumsal kavrayış çerçevesinde örneğin birinin kız kardeşi olmak biyolojiyle temellendirildiğinde sosyal rol olarak kabul edilmemektedir.⁸ Bu çalışmada yargıçlık rolüne odaklanılması sebebiyle kurumsal sosyal rol kavrayışı esas alınacaktır. Kurumsal sosyal rollerin en önemli unsuru sosyal rolden türeyen normların ve yükümlülüklerin sözleşmeye dayalı olmasıdır. Bireyin kendi özgür iradesiyle seçtiği bir sosyal rol ve bu seçiminin koşullarını belirleyen bir sözleşme olması sosyal rolün kurumsal boyutunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tüm sosyal rollerin üç temel özelliğe sahip olduğu öne sürülmektedir. Hepsi bireyler tarafından işgal edilmektedirler, gerçekleştirilmektedirler ve bir tür sosyal işleve sahiptirler.⁹ Bir sosyal rol olarak yargıçlık bu üç özellikten her birine sahip gözükmekle beraber kurumsal boyutuyla rıza unsurunu da taşımaktadır. Özellikle modern hukuk sistemlerinde yargıçlık mesleği yapay zekâ teknolojisiyle (*AI based judging*)¹⁰ değil de, insanlar tarafından icra edildiğinde kimsenin iradesi dışında yargıçlık sosyal rolünü işgal etmesi kural olarak mümkün gözükmemektedir. Yargıçlık dahil tüm kurumsal sosyal rollere bağlı ve onlardan kaynaklanan normlar bulunmaktadır. Rol yükümlülükleri zorlayıcı gücünü ahlaki gerekliliklerden, normlardan almaktadırlar. Ancak kurumsal rollere bağlı norm yükümlülerinin ahlaki olduğu kadar hukuki boyutu da bulunabilmektedir. İnsanların biyolojileri ya da sosyal aidiyetleri nedeniyle kendilerini içinde buldukları sosyal rolleri bu tip rol yükümlülükleri yaratmayabilir. Ronald Dworkin'in ortak rol yükümlülüğü olarak tanımladığı kardeşlik, komşuluk, arkadaşlık gibi insanın biyolojisi veya sosyal gruba mensubiyetiyle ortaya çıkan sosyal ilişkilerinden kaynaklanan yükümlülükleri kurumsal rol

yükümlülükler olarak yorumlanmıştır. (Ralph H. **Turner**, "Rol ve Statü", Sosyolojik Düşünce Sözlüğü içinde, haz: Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade, çev: Bülent Arıbaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 619). Bu çalışmada söz konusu ayrımın belirsizliği sebebiyle sadece rol kavramı kullanılacaktır. Ek olarak felsefi yargı etiğine ilişkin literatürde yaygın olarak rol kavramının kullanılması "statü" yerine "rol" kavramının tercih edilmesinin sebepleri arasındadır.

8 Michael O. **Hardimon**, "Role Obligations", *The Journal of Philosophy*, C. 91, S. 7, 1994, s. 334-335.

9 Alex **Barber**/Sean **Cordell**, "An Overview of Social Roles and Their Ethics", *The Ethics of Social Roles*, Editörler, Alex Barber/Sean Cordell, Oxford University Press, Oxford 2023, s. 2.

10 Bkz. Richard **Sussking**, *Online Courts and the Future of Justice*, Oxford University Press, Birleşik Krallık 2019.

yükümlülüklerinden farklı olarak bağlayıcılıkları zayıftır.¹¹ Yargıçlık modern hukuk sistemlerinde olduğu gibi biyoloji ya da sosyal bir gruba mensubiyetle belirlenmeyip, kurumsal bir sosyal rol olduğunda, bu sosyal rolü belirleyen normlar ve yükümlülüklerin bağlayıcı olduğu kabul edilmektedir.¹²

II. YARGIÇLIK ROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Yargıçlık sosyal rol yükümlülüklerinin neler olduğuna ve bu yükümlülüklerinin analizine geçmeden önce kimlere yargıç denildiğini kısaca ortaya koymak gerekmektedir. En çok tekrarlanan hukuk maksimlerinden birisi olan “nerede toplum varsa orada hukuk vardır” iddiasına “nerede hukuk varsa orada yargıç vardır” önermesi eklenebilir. Zira hukukun olduğu her toplumda yargıçlık sosyal rolünü işgal eden kişiler vardır. Bu kişilere toplumsal ilişkiler ağı içerisinde yargıç denmeyebilir. Toplumun en yaşlı üyeleri, toplumdaki bilge kişiler, ruhani liderler, siyasi liderler, krallar yargıçlık sosyal rolüne sahip olabilirler. Kimin hangi sıfatla anıldığından bağımsız olarak yargıçlık sosyal rolünü üstlenenler önceden var olan standartları kullanarak uyuşmazlıkları çözmek için karar veren kişilerdir.¹³ Bu bağlamda hakemler, arabulucular yargıç değildirler. Ancak kimi düşünürler yargıç kelimesi yerine hakem kelimesini kullanabilmektedirler. Örneğin Thomas Hobbes “Leviathan” adlı eserinde uyuşmazlıkları çözmek için karar vermekle sorumlu taraf için yargıç kelimesinin İngilizce karşılığı olan *judge* kelimesini değil, Latince kökenli İngilizce *arbitrator* kelimesini kullanmıştır. İngilizce *arbitrator* kelimesi hem keyfilik hem hakemlik anlamlarına gelmektedir.¹⁴ Hobbes doğa yasalarını sıralarken, insanların doğaları gereği yasalara uymadıkları durumlarda sorunlar yaşayabileceklerini belirtmektedir. Böyle durumlarda hakeme (*arbitrator*) ihtiyaç duyulur. Hobbes’a göre uyuşmazlığa taraf olan kişilerin karşılıklı olarak, bu uyuşmazlığın çözümüne ilişkin vereceği karara rıza gösterdikleri kişiye hakem

11 Ronald **Dworkin**, Hukukun Hükümranlığı, Çev: Ertuğrul Uzun, Nora Yayınları, İstanbul 2018, s. 247; **Hardimon**, s. 335.

12 Fatma İrem **Çağlar Gürgey**, Hukuk Etiği, Felsefi Hukuk Etiği- Hukuk Meslek Etiğine İlişkin Yazılı Standartlar, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 61-66.

13 **Green**, s. 225.

14 David **Dyzenhaus**, “The Very Idea of a Judge”, University of Toronto Law Journal, C. 60, S. 1, 2010, s. 69.

(*arbitrator*) denir.¹⁵ “Dolayısıyla uyuşmazlık içinde olan kişilerin bir hakemin/yargıcın kararına rıza göstermeleri doğal hukukun gereğidir.”¹⁶

Yargıçlardan beklenen, davranışlara ölçüt olarak belirlenmiş kuralların bilgisine sahip olmaları ve kararlarını bu kurallara uygun bir şekilde vermeleridir. Özellikle modern öncesi hukuk sistemlerinde yargıçlar eski kural ve geleneklerin bilgi deposu olarak görülmektedir. Hukuki kararlar, yargıçlar tarafından gizemli bir şekilde damıtılır, ancak yeni bir hukuk normu yaratamazlar. Sadece eski bir normun yeni uygulamalarını ilan edebilirler.¹⁷ Yargıçlık rolüne ilişkin ortodoks bakış açısı toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla yavaş yavaş değişmiş ve yargıçların rolleri hukukun ne olduğu konusunda daha fazla belirleyici olmuştur. Bu olgusal dönüşüm modern hukuk teorilerini etkilemiş ve modern hukuk teorisyenleri yargı sisteminin iç işleyişini keşfetmeye öncüllere nazaran daha fazla ilgilenmişlerdir. Modern hukuk teorisyenleri, yargıçların sosyal rolleri yoluyla hukukla önemli bir ilişki içinde oldukları konusunda geniş ölçüde hemfikirdirler. Söz konusu ilişkinin ne olduğu tartışmalıdır. Bu bağlamda hukuk teorisyenleri özellikle yargıçların uyuşmazlıkların çözümüne karar verme rol yükümlülüğüyle bağlantılı olarak hukuk kavramını analiz etmişlerdir. Hukuku kurallar bütünü olarak gören hukuk felsefesi yaklaşımları hukuku yargıçların uyuşmazlık çözümüne yönelik kararları için birer ölçüt olarak görmektedirler. Bu bağlamda yargıçların kararlarında hukuka başvurmaları hukuki bir gereklilik olduğu kadar aynı zaman bir sosyal rol yükümlülüğüdür. Bu argümana yönelik en kadim itiraz doğal hukuk teorisinden gelmiştir. Klasik doğal hukuk teorisinin “adil olmayan hukuk, hukuk değildir (*lex iniusta non est lex*)”¹⁸ sloganı referans alındığında yargıçların kararlarını temellendirirken adil olmayan yasaları esas almakla yükümlü olup olmadıkları sorusu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle yargıç sosyal rolleri gereği bir ahlaki değer olarak adaleti gerçekleştirilmeyen ya da adalet

15 Thomas **Hobbes**, *Leviathan*, Çev: Semih Lim, YKY, İstanbul 2001, s. 114.

16 **Hobbes**, s. 114; **Çağlar Gürgey**, s. 75-77.

17 M.D.A. **Freeman**, *Lloyd’s Introduction to Jurisprudence*, Sweet&Maxwell, 9. Bası, Birleşik Krallık 2014, s. 1549. Ancak istisnai olarak yargıçların hukuk yarattıkları görülmektedir. 13. yy. İngiltere’inde I. Edward döneminde mahkemelerin *common law* üzerindeki etkisine ilişkin olarak bkz. T.F.T. **Plucknett**, *Legislation of Edward I*, Clarendon Press, Oxford 1949.

18 Doğal hukuk teorisinin söz konusu sloganının kime ait olduğu belirsizdir. Kimi zaman St. Augustine, kimi zaman da Thomas Aquinas’a atfen kullanılmaktadır. Bunun için bkz. Mark C. **Murphy**, “Natural Law Theory”, *The Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory*, Editörler, Martin P. Golding ve William A. Edmundson, Blackwell Publishing, Birleşik Krallık 2005, s. 19.

değerini harcayan bir hukuk normunu ahlaken uygulamakla yükümlü olup olmadığı soruları doğal hukuk teorisyenlerinin çalışmalarının odaklarındandır. Örneğin 20. yüzyıl seküler doğal hukuk yaklaşımlarından birisi olan Gustav Radbruch'a göre yargıçların tolere edilemeyecek derecede adaletsiz yasaları uygulama yükümlülüğü yoktur.¹⁹ Hart, Radbruch'un görüşlerini eleştirel yaklaşan bir makale yazarak kapsayıcı hukuki pozitivist perspektiften hukuki geçerlilik ve yargıçların hukuka başvurma yükümlülüklerini ortaya koymuştur.²⁰ Hart'a göre doğal hukukçuların belirttiği gibi hukuk ve ahlak arasında zorunlu bir ilişki yoktur. Ancak rastlantısal bir ilişki olabilir.²¹ Dolayısıyla yargıçların yükümlülükleri söz konusu rastlantısal ilişkiye bağlı olarak belirlenir. Bu bağlamda yargıçları yargılamada ahlaki olarak yükümlü kılan her ne ise hukuk odur. Yargıçlık rolü bizim hukuk olarak kabul ettiğimiz standartlar tarafından sınırlandırılan karar verme süreçleriyle ilişkilidir.²² Yargıçlık rolünü yapılandıran norm yükümlülüklerinin hepsi hukuki değildir. Hukukun kimi zaman ilişkilendiği ama yargıçlık rolünü belirleyen hukuk dışı olan normların bir kısmı ahlakilik ilkeleridir. Joseph Raz'ın belirttiği gibi ahlakilik tüm insanları bağlar ve yargıçlar da birer insan oldukları için ahlakilik ilkeleriyle bağlıdırlar.²³ Ahlakilik ilkeleri yargıçları veya mahkemeleri kapsamaktadır. Yargıçlık sosyal rolü hem ahlakilik ilkeleri hem hukuk normları gereği hukuka başvurmayı gerektirmektedir.

19 Melike Belkıs **Aydın**, “Gustav Radbruch Düşüncesinde Dönemsel Vurgu Değişimi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXXIII, S. 2, 2016, s. 26; Sevtap **Metin**/Altan **Heper**, Ceza Hukuku Felsefesine Katkı: Radbruch Formülü, Tekin Yayınları, İstanbul 2014, s. 50; Gustav **Radbruch**, “Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law (1946)”, Oxford Journal of Legal Studies, C. 26, S. 1, 2006, s. 1-11.

20 Herbert Lionel Adolphus **Hart**, “Positivism and the Separation of Law and Morals”, Harvard Law Review, C. 71, S. 4, 1958, s. 617-618 (Herbert Lionel Adolphus **Hart** “Pozitivizm ve Hukuk ile Ahlâkın Ayrılması”, Çev.: Ertuğrul Uzun, H.L.A Hart ve Hukuk-Ahlâk Ayrımı, Editör Sercan Gürler, Tekin Yayınevi, İstanbul 2015, s. 101-152); Hart'ın söz konusu makalesine yönelik tabii hukuk teorisyenlerinden Lon L. Fuller'in eleştirisi için bkz. Lon L. **Fuller**, “Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart”, Harvard Law Review, C. 71, S. 4, 1958, s. 630-672; Lon L. **Fuller**, “Pozitivizm ve Hukuka Bağlılık-Profesör Hart'a Bir Cevap, Çev: Sevtap Metin, H.L.A Hart ve Hukuk-Ahlâk Ayrımı, Editör Sercan Gürler, Tekin Yayınevi, İstanbul 2015, s. 153-215.

21 **Hart**, s. 268; **Uygur**, s. 153.

22 **Green**, s. 226; Michael S. **Moore**, Educating Oneself in Public: Critical Essays in Jurisprudence, Oxford University Press, Oxford 2000, s. 96.

23 Joseph **Raz**, Between Authority and Interpretation, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 183.

Bu bölümde ılımlı/kapsayıcı hukuki pozitivizmin en önemli düşünürü olan Hart'ın görüşleri doğrultusunda yargıçlık rol yükümlülükleri değerlendirilecektir. Hart hukuki formalistler ile kural şüphecilerinin oluşturduğu iki aşırı uç arasında orta ve makul bir yol tercih ederek hukuki pozitivizm içerisinde yargıçlık rol yükümlülüklerinin neler olduğuna ilişkin bir yol haritası sunmaktadır.²⁴ Yargıçların sosyal rolleri gereği başvurmakla yükümlü oldukları hukuk genellikle mükemmel normatif yapılar değildir. Hukuki yapılar boşluklar, belirsizler, muğlaklıklar, çatışmalar ihtiva eder. Bunun nedeni yargıçların kararlarına temel teşkil eden normları oluşturan iradenin her türlü hukuki sorunu önceden öngörmesinin mümkün olmamasıdır.²⁵ Yargıçlar önlerine gelen uyuşmazlığı karara bağlarken hukuk boşlukları, çatışmalar ya da dilden kaynaklanan belirsizlerle karşılaştıklarında, davaya bakmaktan kaçınamazlar.²⁶ Bu durumda aracı bir takım sosyal rol yükümlülükleri ortaya çıkmaktadır. Buna göre yargıçların sosyal rolleri gereği hukuku düzeltmekle ve korumakla yükümlüdürler. Hukuku koruma yükümlülüğü yargı etiğinin en temel ilkelerinden tarafsızlık, bağımsızlık ve bütünlüğün sağlanması gereklilikleriyle ilişkilidir. Yargıçlık rol ve yükümlülükleri elbette bu üç yükümlülük kategorisiyle sınırlı değildir. Ancak söz konusu yükümlülükler yargıçlık sosyal rolünü belirleyen normlarından kaynaklanmaktadır. Bu normlar ve yükümlülükler başka sosyal rollerle de ilişkilendirilebilir. Ancak bunlar kurucu rol ve yükümlülük olmayabilir. Örneğin hukuka uyma yükümlülüğü vatandaşlık rolü olarak kabul edilebilir. Vatandaşlar hukuka uygun davranmamaları, vatandaşlık kimliğini kural olarak etkilemez. Ancak yargıçlar açısından söz konusu

24 **Hart**, s. 124-154; Brian **Bix**, "H.L.A. Hart and the "Open Texture" of Language", Law and Philosophy, C. 10, S. 1, 1991, s. 51.

25 Sururi **Aktaş**, "Hukukta Yorum Çabaları", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 3-4, 2011, s. 1, Hukukun boşluksuz, kapalı ve yoruma açık olmayan mükemmel metinler olarak gören aksi yaklaşım örnekleri: 19. yy Fransız Yorumcu Okulu- Ecole de L'Exégèse, Almanya'da «Begriffsjurisprudenz» -Mefhumlar içtihatı-, Anglo - Sakson Hukukunda Analitik Hukuk Felsefesi -Analytical Jurisprudence- bzk. Hamide **Topçuoğlu**, Hukuk Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, s. 16-25.

26 Örneğin Türk Medeni Kanununun 1. maddesine hukuk boşluğu olması halinde yargıçların bizzat yasa koyucu gibi davranarak normu yaratması ve uygulaması yükümlülüğüne yer vermektedir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı, E. 2003/21-349, K. 2003/382, T. 04.06.2003.). Batı hukuk tarihinde hukuktaki düsturcu yapıya sosyolojik isyanın Fransa ve Belçika'daki temsilcilerinden "Serbest Bilimsel Araştırmalar Okulu" mensubu François Geny, Türk Medeni Kanunu'nun kaynağı olan İsviçre Medeni Kanunu'ndan övgüyle bahseder. (**Topçuoğlu**, s. 49).

norm ve yükümlülükler yargıçlık kimliğinin ve hukuk sisteminin var oluşunun belirleyici unsurlarıdır.

A. Hukuka Başvurma Yükümlülüğü

Bir yargıcın yargıç kimliği içerisinde hukuki karar verirken hukuka başvurma yükümlülüğü yargıçlık sosyal rolünü belirlemektedir. Yargıçların hukuka yönelik bakış açıları bu yükümlülüğün kapsamını ortaya koymaktadır. Yargıç var olan hukuk normlarını kendisi ve kararları için birer ölçüt olarak kabul etmiyorsa, hukuka başvurma yükümlülüğünü yerine getirmeyecektir. Bu durumda bir sosyal rol olarak yargıçlık rolünden bahsedilemez. Bu tip yargıçların olduğu bir sistemin, Hartçı pozitivist perspektiften hukuk sistemi olarak kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir. Hart'ın söz konusu yaklaşımını açıklamak için öncelikle Hart'ın hukukun nelğine ilişkin bakış açısına kısaca yer vermek gerekmektedir.

Hart'ın hukuki pozitivist bakış açısı hem kendi öncülleri olan İngiliz hukuki pozitivistleri Hobbes, Jeremy Bentham, John Austin gibi buyruk kuramcılarında hem Hans Kelsen'in normativist pozitivist yaklaşımından farklıdır. Bu farklılık büyük oranda Hart'ın “içsel bakış açısı” kavramıyla ilişkilendirilebilir ki bu kavram yargıçların bir sosyal rol olarak yargıçların hukuka başvurma yükümlülüğünü de açıklamaktadır. Buyruk kuramı hukuku yaptırım odaklı olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu tanımı benimseyen dışlayıcı hukuk pozitivist kuramcılara göre hukuk özet olarak, egemenin yaptırım destekli buyruklarıdır.²⁷ Hart “The Concept of Law” adlı kitabında söz konusu yaptırım merkezli hukuk kavrayışının hatalarını ortaya koyarken, içsel bakış açısı kavramından yararlanmışır. İçsel bakış açısından hukuk, mafya örgütlenmelerinin ortaya koyduğu emirlerden farklı olarak yaptırım merkezli değil, yükümlülük yükleyen bir yapıdır. İçsel bakış açısından hukuk zorla yerine getirilen buyruklardan ibaret değildir.²⁸ Hukuk insanların davranışları için

27 John **Austin**, *The Province of Jurisprudence Determined*, Editör, Wilfrid E. Rumble, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s. 18-37; **Hobbes**, s. 190; Jeremy **Bentham**, *Of Laws General*, The Athlone Press, Birleşik Krallık University of London, 1970, s. 1.

28 Scott Shapiro, Hart'ın “içsel bakış açısı” kavramının birçok hukuk felsefecisi tarafından hatalı bir şekilde yorumlandığını düşünmektedir. Shapiro; Stephen Perry, Gerald Postema gibi yazarların Hart'ın içsel bakış açısı kavrayışına katılan ya da içeridekinin bakış açısı olarak yorumladıklarını, ancak bu yaklaşımların Hart'ın teorisiyle uyumlu olmadığı belirtmektedir. Shapiro'ya göre içsel bakış açısı içeridekinin değil, içselleştirilmiş bakış açısını açıklamaktadır. Scott J. **Shapiro**,

ölçüt olarak kabul ettiği kurallar bütünüdür. Elbette bir toplumda tüm bireylerin kuralları hem kendi davranışları hem başkalarının davranışları için ölçüt olarak kabul etmesi mümkün değildir. Ancak Hart'a göre bir hukuk sisteminde yetkililerin ve özellikle yargıçların kuralları kabul etmesi bir gereklilik olarak ortaya konulmaktadır.²⁹ Hart'ın bu yaklaşımını tam olarak anlaşılabilmesi için kurallar konusundaki analizine değinmek gerekir.

Toplumsal kurallar sistemi olarak hukukun diğer toplumsal kurallardan en önemli farklılığı Hart'ın adlandırdığı şekliyle “birincil kurallar” ve “ikincil kurallar” olmak üzere iki tür kural tipinin birbiriyle ilişkisine dayanan sistemik bir niteliğe sahip olmasıdır.³⁰ Birincil kurallar uyarınca belirli bir toplumda yaşayan insanların isteseler de istemeseler de belirli eylemleri yapmaları ve belirli eylemleri yapmaktan kaçınmaları gerekmektedir. İkincil kurallar ise birincil kurallar olmadan var olamayan, parazit nitelikteki kurallardır. Bu onların önemsiz olduğu anlamına gelmez. İkincil nitelikteki kurallar birincil türden yeni kuralların konulmasını, eski kuralları ortadan kaldırılmasını veya değiştirebilmesini, çeşitli yollarla kuralların etkilerini belirlenebilmesini veya işleyişini kontrol edebilmesini sağlar. Birincil kurallar yükümlülük dayatırlar. İkincil tip kurallar yetki vermektedirler. Birinci türdeki kurallar fiziksel hareket veya değişiklikleri içeren eylemlerle ilgilidir. İkinci tip kurallar yalnızca fiziksel hareket ve değişimle ilgili değildirler. Aynı zamanda görev veya yükümlülüklerin yaratılması veya değiştirilmesini de içermektedirler.³¹ Dolayısıyla Hart'ın kuramında üç tip ikincil nitelikte kural bulunmaktadır. Bunlar tanıma kuralları, değiştirme kuralları ve yargılama kurallarıdır. Tanıma kuralı, bir hukuk sisteminde hangi kuralın hukukun parçası olup olmayacağını belirleyen ölçütleri içermektedir. Diğer bir ifadeyle bir kuralın hukuken geçerliliği tanıma kuralında yer alan ölçütlere bağlıdır. Değiştirme kuralları birincil kuralları değiştirmek için tasarlanmış resmi ve düzenli usulleri içerirler. Yargılama kuralları ise yargılama ve icra süreçlerine ilişkin detaylı düzenlemelerin uygulanmasını sağlarlar. Hart bir hukuk sisteminin varoluşu için asgari ölçütleri belirtirken ikincil nitelikte kurallara kabulünün temel önemde olduğunun altını çizmektedir. İkincil kuralların olmadığı toplumlarda

“What is the Internal Point of View?”, Fordham Law Review, C. 75, S. 3, 2006, s. 1157-1158.

29 Hart, s. 116.

30 Neil MacCormick, H.L.A. Hart, Stanford University Press, Stanford 2008, s. 32.

31 Hart, s. 81.

neyin hukuk olduğu konusunda bir belirsizlik, toplumsal değişimlere hukukun kapalı olması, kural ihlali halinde hangi kurumlara hangi usulde başvurulacağı ve ne şekilde kararların icra edileceğine dair sorunları vardır ki bu tip toplumları Hart basit/ülkel toplum (*primitive society*) olarak nitelendirmektedir.³² Bir toplumun basit toplumdaki hukuk toplumuna geçebilmesi için asgari koşullarından birisi tanıma kuralında yer alan geçerlilik testinden geçmiş birincil nitelikteki kurallara genel olarak muhatapları/vatandaşlar tarafından uyulması gerektiğini belirtir. Ancak ikincil nitelikteki kurallar söz konusu olduğunda muhatapları olan yetkililerin söz konusu kuralları etkin bir şekilde kabul etmeleri gerektiğini belirtir. Diğer bir değişle yetkililerin ikincil nitelikte kurallara içsel bakış açısıyla yaklaşması bir hukuk sisteminin varoluşu için bir zorunluluktur.³³ Bir yetkili grubu olan yargıçlar açısından meseleye bakıldığında yargıçların hukuka içsel bakış açısıyla yaklaşmaları bir hukuk sisteminin varoluşu için ve aynı zamanda ilkel toplumdaki uzaklaşmanın kurucu unsuru olduğu düşünülebilir.³⁴ Yargıçlar kurallara içsel bakış açısıyla yaklaştıklarında bu kuralları hem kendi davranışları hem başkalarının davranışlarını değerlendirirken ölçüt olarak kullanmaktadırlar.

Hukuk felsefesi literatüründe hukukta içsel bakış açısının karşılığı “kötü adam” bakış açısıdır. Amerikan realist hukuk akımının öncü teorisyenlerinden ve aynı zamanda yargıç olan Oliver Wendell Holmes’a (1841–1935) göre “eğer hukuku, sadece hukuku bilmek istiyorsanız, hukuka kötü adam gibi bakmalısınız. Kötü adam sadece maddi sonuçlarla ilgilendirir. Bu sonuca ilişkin bilgi onun vicdani kanaatle belirlenecek yaptırımları tahmin etmesini sağlar. İyi olan eylemine bir gerekçe olarak hukuku bilmek ister.”³⁵ “Kötü adam” tahmin edildiği gibi hukuku sürekli ihlal eden, suç işleyen kişi değil, hukuka aykırı davranışlardan dışını sıkarak, yaptırım tehdidi nedeniyle sakınan kişidir. Ancak dışarıdan bakıldığında kötü adam hukuka uygun davranmaktadır. Kötü adamın içsel bakış açısına sahip kişiden farkı nedir? Kurallara yönelik içsel bakış açısına sahip kişinin kötü adamdan en önemli farkı, kötü adamın başkalarının davranışlarını değerlendirirken kuralları esas almamasıdır.

32 **Hart**, s. 91-99.

33 **Hart**, s. 116; Brian **Bix**, *A Dictionary of Legal Theory*, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 190-191.

34 **MacCormick**, s. 33.

35 Oliver Wendell **Holmes**, “The Path of the Law”, *Harvard Law Review*, C. 10, S. 8, 1897, s. 459; Ertuğrul **Uzun**, *Hukuk Metodolojisinin Sorunları*, Nora Kitap, İstanbul 2016, s. 78.

Holmes'un kötü adam yaklaşımı "olan"a mı ilişkindir yoksa "olması gereken"e mi belirsizdir.³⁶ Holmes kimi zaman hukuku ve hukukçuyu tasvir eder şekilde kötü adam metaforunu kullanırken kimi zaman da olması gereken hukuktan bahsediyor gibi gözükmektedir. Ronald Dworkin'in aktarımına göre *Holmes, Yüksek Mahkeme'de yardımcı yargıçken, mahkemeye doğru giderken genç Learned Hand'i³⁷ aracılığıyla istediği yere bırakır. Hand araçtan indikten sonra yola devam eden Holmes'a el salladı ve neşeyle bağırdı: "Yargıç adil ol!" Holmes aracı durdurdu, sürücünün geri dönmesini sağladı ve Hand'e doğru sürdü. Pencereden dışarı doğru eğilerek "Bu benim işim değil!" dedi. Daha sonra sürücüsüne dönüp hareket etmesini istedi ve iddiaya göre araç adaleti yerine getirmediği işine Holmes'u geri götürdü.*³⁸ Yargıcın adaleti gerçekleştirme rolü üzerine Holmes'un görüşleri kötü adam yaklaşımıyla paralel gözükmektedir. Holmes'un kötü adamının hukuka uyma yükümlülüğü ahlaki ve etik ilkelere dayalı değildir. Özellikle hukuk etiği teorisyenleri kötü adamı kişisel çıkarları doğrultusundaki amaçları için hukuk sistemini istismar eden olarak tasvir etmektedirler. Kötü adam hukukçu olduğunda ya da hukukçu kötü adam gibi davrandığında sonuçları ne olur sorusunun cevabı bu noktadan sonra verilebilir. Özellikle konu başlığı olan devletin bir yetkili grubu olarak yargıçlar kötü adam olduğunda nasıl karar verdiklerini tartışmak yargıçlık rol ve yükümlülükleri açısından önem taşımaktadır. Kötü adam tipindeki yargıç kendi çıkarlarını öncel kılan, bu amaçla hukukun sınırlarını zorlayan ve uygulamakla yükümlü olduğu hukukun özünü hiçe sayabilecek içerikte kararlar verebilecektir. Ancak içsel bakış açısıyla kuralları kabul eden yargıç, alışkanlıktan farklı olarak başkalarının davranışlarına yönelik eleştirilerini hukuk kurallarına dayandırır ve bu tip eleştirilerinin meşru olduğunu kabul ederler.³⁹ Kurala yönelik içsel bakış açısına sahip olan yargıçlar normatif bir dil kullanırlar. Alışkanlık gereği, zorlamayla, yaptırım tehdidiyle hukuka uygun davranan kötü adamdan farklı olarak, içsel bakış açısına sahip birey/yargıç "doğru", "haklı", "yapılmalı" ya da yapılmamalı gibi kelimeler kullanarak normatif bir terminoloji

36 Suri **Ratnapala**, *Jurisprudence*, Cambridge University Press, New York 2013, s. 286.

37 Amerika Birleşik Devletleri Temyiz Mahkemesi İkinci Dairesi Eski Yargıcı (Britannica Encyclopaedia Editörleri, "Learned Hand", *Encyclopedia Britannica*, 11 Mart 2024, <https://www.britannica.com/biography/Learned-Hand>).

38 Ronald **Dworkin**, *Justice in Robes*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England 2006, s. 1.

39 **Hart**, s. 55-56; **Shapiro**, s. 1162.

kullanmaktadır.⁴⁰ Dolayısıyla bir hukuk sisteminin varlığının gereği olarak Hart'ın kuramına göre yargıçlar ikincil nitelikteki kurallara içsel bakış açısıyla yaklaşmaları gerekmektedir. Bu gereklilik dillerine yansımali ve davranışları değerlendirirken kabul ettikleri kurallardan oluşan hukuka başvurmaları hukuk sisteminin varoluşu açısından zorunluluktur.⁴¹

B. Hukuku Düzeltme Yükümlülüğü

Bir sosyal rol olarak yargıçlığı belirleyen yükümlülüklerden hukuka başvurma yükümlülüğünün gerçekleşmesi bazı durumlarda başka yükümlülüklerin devreye girmesini gerektirebilmektedir. Hukuku düzeltme yükümlülüğü söz konusu aracı yükümlülüklerden birisidir. Bu yükümlülüklerin devreye girmesinin nedeni hukuki formalistlerin iddia ettiği gibi hukukun her zaman mantıksal olarak düzenli ve belirli olmamasıdır. Formalist perspektiften yargıçların tek yükümlülüğü başvurdukları hukuktan tümdengelsel akıl yürütmeye tek bir doğru cevabı bulmaktır. Bu bağlamda yargıçlardan adeta birer makine gibi mekanik akıl yürütmelerle meşgul olmaları beklenmektedir ve böylece hukukta bir kesinlik sağlanabilecektir.⁴² Ancak hukuki formalistlere karşı olarak hukuki realistlerinin bir kısmı olan kural şüphecileri hukuk kurallarının hukuki sonucu belirlemediğini, hukuki sonucu etkileyen çok sayıda hukuk dışı faktör olduğunu belirtmektedirler.⁴³ Ancak hukuki formalistler politika, ahlak gibi hukuk dışı ölçütlerin hukukun oluşturulmasında etkin olduğunu, hukukun uygulanmasında ise rolleri olmadığını iddia etmektedirler.⁴⁴ Hukuki formalistlerin iddia ettiği hukuk herhangi bir ahlaki unsur dikkate alınmadan tümdengelim metoduyla doğrudan olaya uygulanabilen kapalı, boşluksuz, çatışmasız bir kurallar sistemi değildir.⁴⁵ Hart formalistler ile kural şüphecilerinin arasındadır. Hart bu konumunu şu şekilde ifade etmektedir: *Formalizm ve kural şüpheciliği hukuki yargılama teorisinin Scylla ve Charybdis'idir. Büyük*

40 Hart, s. 55-57; Shapiro, s. 1163.

41 Çağlar Gürgey, s. 97-100.

42 Hart, s. 204-205; Julia J.A. Shaw, Jurisprudence, Pearson, Birleşik Krallık 2019, s. 86; Gülriz Özkök, "Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 51, S. 2, 2002, s. 3; Thomas Morawetz, An Introduction-The Philosophy of Law, Macmillan Publishing Co., Inc. New York 1980, s. 53.

43 Bix, A Dictionary of Legal Theory, s. 69; Ülker Gürkan, Hukuki Realizm Akımı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara 1967, s. 50.

44 Ratnapala, s. 105.

45 Ratnapala, s. 104.

*abartılardır, birbirlerini düzelttikleri yerde faydalıdırlar ve hakikat aralarındadır.*⁴⁶ Hukuk formalistlerin iddia ettiği gibi hukuk kapalı, her türlü soruna cevap verebilen bir yapı değildir. Hukukun içinde yasa koyucunun öngöremediği durumlara ilişkin boşluklar olabilir.⁴⁷ Hart bu durumu “açık dokulu” (*open texture*) kavramıyla açıklar.⁴⁸

Hart’a göre hukuki uyumsuzlukta ölçüt alınacak önceden belirlenmiş hukuk kuralı ister belirli bir yasama organı tarafından ortaya konulmuş olsun isterse belirli bir yargı kararından kaynaklansın hem çekirdek (*core*) hem gölgeli (*prenumbra*) kalmış bir alana sahiptir. Bu bir tutarsızlık ya da çelişki değildir. Hukuk kurallarının dilsel yapısı nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Uyumsuzluk hukuk kuralının çekirdek alanıyla ilişkiliyse kurallar mekanik bir şekilde uygulamacıyı sonuca götürür. Hart bu tür uyumsuzluklarla ilişkili davalara kolay davalar (*plain cases*) demektedir. Ancak bazı durumlarda uyumsuzluk hukuk kuralın açık dokulu yapısı sebebiyle çekirdek alanının etrafında gölgede kalmış alanla ilişkili olabilir. Hart’a göre bu gibi durumlarda yargıcın “takdir erki” (*discretion*) vardır.⁴⁹ Bentham’ın hukuk boşlukları olması halinde yargıçların yasama organına başvurmaları gerektiğini belirtmesi dışında hukuk boşluklarını doldurma ve belirsizlikleri giderme konusunda yükümlülüğün yargıçlara ait olduğu konusunda modern hukuk teorisinde bir fikir vardır.⁵⁰ Ancak bu yükümlülüğün yerine getirilme metodu konusunda farklılıklar ortaya çıkmaktadır ki bu aynı zaman hukuk felsefesi içerisinde farklı hukuk yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Örneğin tabii hukuk teorisyenleri yargıçların uygulamakla yükümlü oldukları kuralların yetersiz, eksik ya da belirsiz olduğu durumlarda kuralların yanı sıra ahlaki ilkelere de

46 Hart, s. 147.

47 Hart, s. 124, 272-273; Sururi Aktaş, “Pozitif Hukukta Boşluk Kavramı”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1-2, 2010, s. 3; Brian Bix, Jurisprudence: Theory and Context, 7. Bası, Sweet&Maxwell, Birleşik Krallık 2015, s. 45-46.

48 Hart “açık dokulu” (*open texture*) kavramını Friedrich Waismann’dan almıştır. Waismann ise bu kavramı Ludwig Wittgenstein’in fikirlerini geliştirirken kullanmıştır. (Bix, A Dictionary of Legal Theory, s. 225; Brian Bix, Law, Language, and Legal Determinacy, Oxford University Press, Oxford 1993, s. 7-25; Hart, s. 128).

49 Türkçe hukuk felsefesi literatüründe Hart’ın “discretion” kavrayışı “takdir yetkisi” ya da “takdir hakkı” olarak çevrilebilmektedir. Ancak Türk hukuk sisteminde “takdir yetkisi” ile Hart’ın takdir kavrayışı arasında farklılıklar vardır. Bu nedenle bu çalışmada söz konusu farklılığı gözeten Zeynep İspir’in “takdir erki” çevirisi ve yorumu tercih edilmiştir. Ayrıntılı açıklama için bkz. Zeynep İspir, “H.L.A. Hart’ın “Takdir” Metni Üzerine Bir İnceleme”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 1, 2020, s. 229.

50 Hart, s. 272; Green, s. 242.

başvurulması gerekliliğini vurgularken, katı/dışlayıcı hukuki pozitivistler kuralların dışına çıkılmaması gerektiğini belirtirler. Hukuki realistler ise hukuku yargıçların yarattığına vurgu yaparlar. Tüm bu farklılıklar içerisinde Hart'a göre iki aşırı uç yaklaşım vardır. Bunlardan birisi formalistler, diğeri ise kural şüpheçileridir. Formalistler hukuku, hukuk kuralların çekirdek alanıyla sınırlı kılarken, kural şüpheçileri gölgede kalmış alanla ilgilenmektedirler. Hart her iki yaklaşıma mesafeli olmuş ve orta bir yol belirlemiştir. Hart söz konusu orta yolunu “parka taşıt giremez” kuralının uygulanması örneğiyle açıklamaktadır. “Parka taşıt giremez” kuralının kabul edildiği bir parka motorlu bir taşıt girmesi durumunda, parka motorlu taşıtın girmesinin söz konusu kuralın ihlali olup olmayacağını değerlendirecek olan yetkili, norm önermesindeki “taşıt” kelimesini yorumlamakla yükümlüdür. Gündelik dil kullanımında “motorlu araçların” taşıt olduğu konusunda bir açıklık vardır. Parka girmek isteyen kişi motorlu bir taşıt kullanıyorsa, parka girmesi engellenecektir. Bu durumda kuralın çekirdek alanıyla ilişkili kolay bir mesele olduğu kabul edilebilir. Zira gündelik dil çekirdek anlamın belirlenmesinde ölçüttür.⁵¹ Motorlu taşıtın girmesi durumunda hukuki sonuç kurala bakılarak önceden kestirebilir. Diğer bir ifadeyle bir kesinlik olduğu kabul edilerek motorlu bir taşıtın parka girmesine yetkililerin onay vermeyeceği önceden belirtilebilir. Ancak bebek arabalı, kaykaylı, patenli kişilerin parka girmesine onay verilip verilmeyeceği önceden kestirilemeyebilir. Bu konuda bir uyuşmazlık olduğunda ve mesele yetkilinin önüne geldiğinde, “araç” kelimesini nasıl yorumlayacağı önceden belirlenemez.⁵² Kuralın açık dokulu olması yargıcın takdir erkini kullanmasını gerekli kılmaktadır.⁵³ Hart bu gibi kuralın gölgede kalmış alanıyla ilişkili zor davalarda yargıcın takdir erkini kullanabileceğini belirtmektedir. Bu durumda yargıçlar hukuk normunun dilinden kaynaklanan muğlaklığın (*vagueness*) oluşturduğu belirsizliği gidermelidirler.⁵⁴ Böylece yargıçlar sosyal rollerinden kaynaklı hukuku

51 **İspir**, s. 231.

52 **Hart**, s. 127-128; George **Fletcher**, *Basic Concepts of Legal Thought*, Oxford University Press, New York 1996, s. 48-49; **Özkök**, s. 2-3.

53 **Bix**, *Jurisprudence: Theory and Context*, s. 41.

54 Hukuki belirsizlik probleminin nedenlerinden birisi muğlaklıktır (*vagueness*). Hukuk metinlerinde yer alan bir kelime belirli sınırlar içerisindeyse, kelimeyle ilişkilendirilen hukuki olayın bu sınırlar içerisinde olup olmadığı net olarak belirleyemiyorsanız, kelimenin muğlaklığından bahsedilebilir. Örneğin uzun boyluların işe girebileceğini ifade eden bir normda “uzun” sıfatı muğlaktır. 1.80 metrenin altındakiler uzun değil midir? Ya da 1.50cm kısa mıdır? Hukuki belirsizliğin diğer bir nedeni çok

düzeltilme yükümlülüklerinin bir kısmını yerine getirmiş olurlar.⁵⁵

Hart'ın bu yaklaşımı bağlamında, zor davalarda hukuki sonucun kurala bağlı olarak önceden kestirilmesinin mümkün olmadığı ve hukukta her zamanda bir kesinliğin olmadığı belirtilebilir.⁵⁶ Hukuk kurallarındaki belirsizlikler, hukuk boşlukları, kural çatışmaları gibi problemlerli durumlarda yargıçların hukuku düzeltme ve geliştirme rol yükümlülüklerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Hart'ın yargıcın takdir erki kavramı söz konusu yükümlülükleri ortaya koymak açısından önemlidir. Hart'a göre bu gibi hukuki belirsizlik, boşluk durumlarında yargıçlar takdir erklerini kullanabileceklerdir. Ancak takdir erkini kullanmak ne mekanik bir karar verme süreci ne keyfiliktir. Hukukta yargıçların belirsizliği giderme yükümlülüğünün sınırları konusunda Hart'ın yargıçlık erdemleri kavrayışından yola çıkılabilir. Bu erdemler tarafsızlık ve nötrlük; uyuşmazlıktan etkilenen herkesin çıkarlarının dikkate alınması ve karar için gerekçeli bir temel olarak bazı kabul edilebilir genel ilkelerin uygulanmasıdır. Hart'a göre birden fazla ilke olması durumunda tarafsız bir gerekçelendirmeyle çatışan çıkarlar gözetilerek ilkelerin değerlendirilmesi ve dengelenmesiyle ancak adalet sağlanabilir.⁵⁷ Neil MacCormick ilkesel sınırlandırmayı müzik performansıyla analogi kurarak açıklamaktadır. Müzikte icracı herhangi bir müzik parçasında doğaçlama yaparken, notalardan ve parçanın ruhundan ayrılmadan ortaya bir melodi çıkarmaktadır. Başka bir icracı aynı parçanın ruhundan ve notalarından ayrılmadan kendi duygularını katarak farklı bir melodi ortaya koyabilir. Hart'a göre yargıçlar yorum yaparlarken ya da takdir erki kullanılırken politika, ahlak gibi faktörlerin devreye girmesi olasıdır.⁵⁸ Yargıç bu tip durumlarda kuralın özünden sapmadan, müzikteki icracı gibi yargısal yaratıcılığını kullanmalı

anlamlılıktır (*ambiguity*). (MacCormick, s. 157; Kramer, s. 138.) Örneğin hukuk normu içerisindeki “ahlak” kelimesi “genel ahlak”, “ahlakilik” ya da “etik” anlamlarına gelebilir. (İoanna Kuçuradi, “Ahlak ve Kavramları”, Uludağ Konuşmaları- Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 20-36).

55 Çağlar Gürgey, s. 104-108.

56 Hart, s. 139.

57 Hart, s. 204.

58 MacCormick, s. 38-39; Hart'ın yargıcın takdir erkine ilişkin yaklaşımına yönelik Ronald Dworkin'in eleştirileri için bkz. Ronald Dworkin, Hakları Ciddiye Almak, Çev: Ahmet Ulvi Türkbağ, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara 2007, s. 56-66; Dworkin, Hukukun Hükümranlığı, s. 62-69. Bu eleştirilere cevap olarak Hart'ın görüşleri için bkz. Hart, s. 272-276.

ve hukuku geliştirme yükümlülüğü yerine getirmelidir.⁵⁹ Parka elektrikli kaykayla girmekte ısrar eden ile park yetkilisi arasındaki uyuşmazlık hakkında karar vermekle yetkili olan bir yargıç “parka taşıt giremez” normatif önermesindeki taşıt kelimesini anlamlandırırken kuralın amacına (*telos*) bakmalıdır. Hart aynı zamanda yargıcın çatışan tüm menfaatlerin de dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.⁶⁰ toplumsal menfaatleri de dikkate alarak tıpkı doğaçlama müzik yapan bir icracı gibi yargısal yaratıcılık ortaya koymaktadır.

Yargıçların söz konusu sınırlar dahilinde hukuku düzeltme ve geliştirme yükümlülükleri yargısal yaratıcılık olgusunu ortaya koymaktadır. Hukuka başvurma, hukuku düzeltme ve geliştirme yükümlülükleri belirli bir yaratıcılığı gerektirmektedir. Yargısal yaratıcılığın hukuken engellendiği sistemlerde hukuk normları ne kadar mükemmel olursa olsun, hukuk boşluklarının çıkması kaçınılmazdır. Bu bağlamda yargısal yaratıcılığın desteklenmesi, hukuk sitemlerinin ayakta kalması için zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumlar dinamiktir ve bununla bağlantılı olarak hukuk sistemleri de dinamiktir. Bu dinamizmin zorunlu bir unsuru olarak yargıçların yaratıcılıklarını ortaya koymaları bir gerekliliktir.⁶¹ Yargıçlar, Montesquieu’nun belirttiği gibi artık kanunun sözlerini telaffuz eden birer ağız değillerdir.⁶² Her türlü yaratıcılık faaliyetinde olduğu gibi yargısal yaratıcılık ancak ifade özgürlüğünün sınırlanmadığı hukuk sistemlerinde kendini gösterebilir. Yargıçların yaratıcılığını sağlayan düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırlarını Hart’ın belirttiği yargısal erdemler çizmektedir. Bu sınırların dışına çıkmak keyfiliktir. Yargıçlar her zaman kararlarını haklı çıkaracak sebeplere sahip olmalıdır. Değerlere göre karar vererek vicdanlı bir yasa koyucu gibi hareket etmelidir.⁶³ Söz konusu yargısal erdemlerin gerçekleştirilmesi hukukun korunması yükümlülüğüyle de bağlantılıdır. Sonuç olarak yargıçlar sosyal rolleri gereği hukuku düzeltme ve geliştirme

59 Hart’ın hukukun açık dokulu yapısı ve yargısal takdir erki yaklaşımına yönelik Lon Fuller’in eleştirisine göre kuralın çekirdek anlamı, kuralın amacı bilinmeden ortaya konulamayacağı yönündedir bkz. **Fuller**, s. 630-672. Brian **Bix**, Hart’ın Fuller’in bu eleştirisine bir itirazı olmayacağını ileri sürmektedir (**Bix**, Law, Language, and Legal Determinacy, s. 29-30).

60 Şule **Şahin Ceylan**, H.L.A. Hart’ın Hukuk Kuramı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 154; **İspir**, s. 233.

61 **Green**, s. 242; **Çağlar Gürgey**, s. 104.

62 “*la bouche qui prononce les paroles de la loi*”, “*Mouth that speaks the letter of the law*” bkz. **Montesquieu**, Kanunların Ruhü Üzerine, Çev: Fehmi Baldaş, Seç Yayın Dağıtım, Ankara 2004, 11. Kitap, 6. Konu, s. 162.

63 **Hart**, s. 273.

yükümlülükleriyle hukuku hukuken doğru düzgün bir hale getirirler.⁶⁴ Bu yükümlülüğün hepsi yargıçlara ait değildir. Hukuk devleti ilkesi gereği devletin tüm organlarının bu yükümlülükten paylarını almaktadırlar. Ancak hukuk sisteminin ayakta kalabilmesi için yargıçların bu yükümlülüğün gerçekleştirilmesinde payı büyüktür ve yargıçlarca gerçekleştirilmesi bir zorunluluktur.

C. Hukuku Koruma Yükümlülüğü

Hukukun en temel fonksiyonlarından birisi toplumsal düzenin sağlanmasıdır. Toplumsal düzenle doğrudan ilişki diğer bir unsur güvenliğin gerçekleşmesidir. Güvenlik asayişle bağlantılı olduğu kadar hukukun güvence altına alınması ve korunmasıyla da ilişkidir. Dolayısıyla hukukun temel fonksiyonlarından birisi öncelikle hukukun kendisini güvence altına almasıdır.⁶⁵ Bu konuda yargıçlar hukuken yükümlülük sahibidirler. Yargıçların sosyal rol yükümlülüklerinin bir kısmı hukuku korumakla ve güvence altına almakla bağlantılıdır. Yargıçların hukuku koruma yükümlülükleri yargıçların yargılama usulüne ilişkin kuralların ortaya konulması, yargıçların mahkemelerdeki davranış kurallarının belirlenmesi, hukuk devleti ilkesinin korunması ve bu bağlamda yargı bağımsızlığının, tarafsızlığının ve bütünlüğünün sağlanmasıyla ilişkidir.⁶⁶ Söz konusu yükümlülüklerin yargı etiğine ilişkin yazılı etik standartlar içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu yazılı standartlar yargıçlar için hukuken bağlayıcıdır. Ancak söz konusu yazılı standartların olmadığı hukuk sistemlerinde yargıçların keyfi bir şekilde hareket edebileceklerini düşünmek doğru olmayacaktır. Yargıçlık sosyal rolü söz konusu norm ve yükümlülükleri içermektedir.⁶⁷ Dolayısıyla aşağıda yer alan yargı etiğine ilişkin değer ve etik ilkeler sadece yazılı yargı etiği standartları haline geldikleri için değil, yargıçların sosyal rolüne bağlı gereklilikleri ifade ettikleri için de ele alınmışlardır.

1. Tarafsızlık, Nötrlük

Hukuk devleti ilkesinin en önemli unsurlarından birisi olan yargıçların tarafsız olmalarının gerekliliği aynı zamanda yargıçlarının hukuk koruma yükümlülüklerinin de bir parçasıdır. Yargıçlar tarafsızlıklarını

64 Hukuku düzgün tutma tabiri John Finnis'e aittir. John **Finnis**, *Natural Law and Natural Rights*, Oxford University Press, Oxford 1980, s. 270; Akt. **Green**, s. 240.

65 Vecdi **Aral**, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1991, s. 23-25.

66 **Green**, s. 240.

67 E. Philip **Soper**, "Legal Theory and the Obligation of a Judge: The Hart/Dworkin Dispute", *Michigan Law Review*, C. 75, S. 3, 1977, s. 477; Akt. **Green**, s. 241.

kaybettiklerinde hukukun dışına çıkararak kendi kişisel önyargılarının ve değer yargılarının kararlarına etki etmesine yol açmaktadırlar. Hukuk, ancak hukukun içinde kalarak korunabilir. Hukuku korumakla yükümlü olan yargıçlar hukuki tarafsızlıklarını gerçekleştirirken hukuki ilişkide muhatabı oldukları bireylere eşit ve adil yaklaşımları gerekmektedir. Dolayısıyla tarafsızlık adalet ve eşitlik değerlerinin gerçekleştirilmesiyle doğrudan ilintilidir. Tarafsızlık ilişkisi en az üç tarafı gerektirmektedir. Tarafsız olması beklenen taraf, tarafsızlık eylemine muhatap olan en az iki tarafa eşit şekilde yardım etmeli ya da engel olmalıdır.⁶⁸

Yargıçların tarafsız ve eşit davranma yükümlülüğü, yargıcın her durumda gözlerinin bandajlı olduğu aritmetik eşitliğin sağlanması anlamına gelmemelidir. Tarafsızlık kimi durumlarda farklı davranmayı da gerekli kılmaktadır. Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği İlkeleri 5. maddesinde belirtildiği gibi yargıç toplumdaki çeşitliliğin ve sınırlı sayıda olmamakla birlikte ırk, renk, cinsiyet, din, tabiiyet, sosyal sınıf, sakatlık, yaş, evlilik durumu, cinsel yönelim, sosyal ve ekonomik durum ve benzeri diğer sebeplerden neşet eden farklılıkların (davaya mesnet olmayan sebepler) şuurunda olmak ve bunları anlamak zorundadır. Hâkim, yargıçlık görevini yerine getirirken, davaya mesnet olmayan sebeplere dayanarak herhangi bir kişi ya da gruba karşı sözle ve davranışlarıyla meyil ya da önyargılı olarak hareket edemez”.⁶⁹ Bu bağlamda yargıçlar tarafsızlık değerini gerçekleştirmek için mesleki faaliyetlerinde toplum içindeki farklılıkların farkında olması ve bu farklılıkların farklılıkları nedeniyle ayrımcılığa maruz kalma ihtimallerini gözetmesi gerekmektedir.⁷⁰ İhtimam hukuk etiğinin temsilcilerinden Robin West’in belirttiği gibi kimi durumlarda yargıçların adaleti ve tarafsızlığı sağlamak adına gözlerindeki bandajı aralamaları gerekmektedir. İhtimamlı olmak adına hukuki adaleti ve tarafsızlığı bir tarafa bırakmamaları gerekmektedir. Adalet değerini gerçekleştirmek tarafsızlıkla ihtimam

68 Alan **Montefiore**, *Neutrality and Impartiality*, Cambridge University Press, Cambridge 1975, s. 5; Robert E. **Goodin**/Andrew **Reeve**, “Liberalism and Neutrality”, *Liberal Neutrality*, Editörler Robert E. Goodin, Andrew Reeve, Routledge, New York, London 1989, s. 14.

69 Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği, <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/4a92e0cc-e94b-4912-aaf9-5dfc5b885e98.pdf>, E.T. 5.5.2023.

70 Fatma İrem **Çağlar Gürgey**, “Ev-İçi Şiddet Davalarında Yargıcın Tarafsızlığı”, *Ankara Barosu Dergisi*, C. 73, S. 4, 2015, s. 59-60.

arasındaki dengeyi kurmakla mümkün olacaktır.⁷¹ Bu dengeyi kurmak hukuku koruma yükümlülüğü kapsamında yargıcılık rolünün bir parçasıdır.

Yargıçların tarafsızlığıyla ilişkili diğer bir kavram nötrlüktür. Yargıcın tarafsızlığı ve yargıcın nötrlüğü kavramları birbirlerinin yerine geçer şekilde kullanılabilirdiği gibi farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Hart yargısal erdemleri ortaya koyarken tarafsızlık ve nötrlük erdemlerini farklı anlamlarda kullanmaktadır. Yargıcın nötrlüğü, yargıcın hukuki kararını temellendirirken kendi dünya görüşüne yer vermemesidir. Yargıcın nötr olma yükümlülüğü, kendi dünya görüşünü hukuki kararlarına yansıtması yükümlülüğüdür.⁷² Yargıçların belirli bir dünya görüşünün olması doğaldır. Ancak bunu yargısal görevleri sırasında verdikleri kararlardan somutlaştırmamaları gerekir.

Bu yükümlülükler ek olarak “Birleşmiş Milletler Bangalore Yargısal Davranış İlkeleri”nde yargıçların tarafsız bir izlenim yaratmaktan kaçınmalarının da altı çizilmektedir. Tam tersine bu yükümlülükleri içsel bakış açısıyla kabul ettiğine ilişkin bir intiba vermelidir.⁷³ Bu

71 Robin West, *Caring for Justice*, New York University Press, New York, London 1997, s. 5.

72 Montefiore, s. 5; Joseph Raz, “Liberalism, Autonomy, and the Politics of Neutral Concern”, *Midwest Studies in Philosophy*, C. 7, S. 1, 1982, s. 91.

73 2.2 Hâkim, mahkeme içerisinde ve dışında, halkın, hukukçuların ve dava taraflarının yargı ve hâkim tarafsızlığına duyduğu güveni koruyacak ve artıracak davranışlar içerisinde olmalıdır.

2.3 Hâkim, makul olduğu ölçüde, duruşma ve karar aşamalarında davadan reddini gerektirecek durumları en aza indirecek şekilde hareket etmelidir.

2.4 Hâkim, önündeki veya önüne gelme ihtimali olan bir dava hakkında, bilerek ve isteyerek, davanın sonucunu etkilemesi veya sürecin aşikâr adillik vasfını zayıflatması beklenebilecek hiçbir yorumda bulunmamalıdır. Ayrıca hâkim, kamuya açık olsun veya olmasın, herhangi bir şahıs ya da mesele konusunda adil yargılamayı etkileyebilecek herhangi bir yorum da yapmamalıdır.

2.5 Hâkim, tarafsız olarak karar veremeyeceği veya makul bir gözlemciye tarafsız olarak karar veremeyeceği izlenimi doğurabileceği durumlarda yargılamanın herhangi bir aşamasına katılmaktan kaçınmalıdır. Bu tür davalar aşağıdaki durumlarda söz konusu olup, bu üç bentle sınırlı değildir:

2.5.1 Hâkimin, davanın taraflarından biriyle ilgili gerçek bir önyargı veya tarafsızlık içerisinde olması veya davaya ilişkin delil kabilinden tartışılan olaylarla ilgili kişisel bir bilgiye sahip olması;

2.5.2 Hâkimin ihtilaflı konuda daha önceden avukatlık yapmış olması veya esas tanıklardan biri olarak yer almış olması (Birleşmiş Milletler, Bangalore Yargısal Davranış İlkeleri,

<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/4a92e0cc-e94b-4912-aaf9-5dfc5b885e98.pdf>, E.T. 3.4.2022)

düzenlemeler ortaya koymaktadır ki, tarafsızlık bir yargısal etik yükümlülüğüdür. Yargıçların sosyal rol yükümlülüğünün etik boyutu yazılı bir standart haline gelmiştir. Bu standartlar iç hukuk düzenlemelerinde de kendilerini göstermektedir.⁷⁴

2. Bağımsızlık

Yargıçların hukuku koruma yükümlülükleriyle ilişkili en temel ilkelerden birisi yargıçların bağımsız olmaları gerekliliğidir. Bağımsız olma yükümlülüğü diğer yükümlülüklerden farklı olarak kurumsal kazanımlarla sıkı bir ilişki içerisindedir.⁷⁵ Özellikle yürütme erkinin pozitif yükümlülüklerinin bir parçası olarak yargı bağımsızlığı kurumsal olarak sağlanmadığı sürece yargı etiğine ilişkin diğer değerlerinin gerçekleşmesi son derece güçtür. Kurumsal kazanımların korunması aynı zamanda hukukun korunması ve güvencesi olması nedeniyle yargıçların rolleri ve bunlarla ilişkili norm yükümlülüklerinin önemli bir parçasıdır. Yargıçlar hukuku baskıyla bozan, kendilerinin hukuk kurallarına

74 Örneğin Türk hukuk sisteminde Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 34-45 maddeleri arasında yargıçların davaya bakmaktan yasaklılık ve reddi halleri ve usulü düzenlenmektedir.

Yasaklılık sebepleri

MADDE 34- (1) *Hâkim, aşağıdaki hâllerde davaya bakamaz; talep olmasa bile çekilmek zorundadır:*

- Kendisine ait olan veya doğrudan doğruya ya da dolayısıyla ilgili olduğu davada.*
- Aralarında evlilik bağı kalksa bile eşinin davasında.*
- Kendisi veya eşinin altsoy veya üstsoyunun davasında.*
- Kendisi ile arasında evlatlık bağı bulunanın davasında.*
- Üçüncü derece de dâhil olmak üzere kan veya kendisini oluşturan evlilik bağı kalksa dahi kayın hısımlığı bulunanların davasında.*
- Nişanlısının davasında.*
- İki taraftan birinin vekili, vasisi, kayyımı veya yasal danışmanı sıfatıyla hareket ettiği davada.*

Ret sebepleri

MADDE 36- (1) *Hâkimin tarafsızlığından şüpheyi gerektiren önemli bir sebebin bulunması hâlinde, taraflardan biri hâkimi reddedebileceği gibi hâkim de bizzat çekilebilir. Özellikle aşağıdaki hâllerde, hâkimin reddi sebebinin varlığı kabul edilir:*

ç) Davanın, dördüncü derece de dâhil yansoy hısımlarına ait olması. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6100&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5, E.T. 14.02.2023.>

75 Ergun **Özbudun**, “Yargının Tarafsızlığı ve Bağımsızlığı”, Zaman, 26.7.2007; Çağlar Gürgey, Hukuk Etiği, s. 234-237; **Canadian Judicial Council**, Ethical Principles for Judges, https://cjc-ccm.ca/cmslib/general/news_pub_judicialconduct_Principles_en.pdf, E.T. 8.11.2021, s. 8.

uymalarını engelleyen her türlü saldırıya karşı hukukun bütünlüğünü korumakla yükümlüdürler.⁷⁶ Bu bağlamda yargı bağımsızlığı yargıçlar için hem hak hem ödevdir. Yargıçlar yargı bağımsızlığı sağlayacak her türlü kurumsal olanakların sağlanmasını talep etme hakkına sahiptirler. Aksi takdirde bağımsızlık ödev ve yükümlülüklerini gerçekleştirmeleri neredeyse imkânsız hale gelebilir. Bangalore Yargısal Davranış İlkeleri'ne göre yargıçlar, *yargı bağımsızlığı, hukukun üstünlüğünün ön koşulu ve adil yargılanmanın temel garantisidir. Bu nedenle yargıç hem bireysel hem de kurumsal yönleriyle yargı bağımsızlığını korumalı ve bu konuda örnek teşkil etmelidir.*⁷⁷ Bu norma göre yargıçlar hukuku korumanın bir ön koşulu olan yargı bağımsızlığın korunması konusunda etik yükümlülüğe sahiptirler.

Yargıçların yargı bağımsızlığı altında yargısal eylemlerini gerçekleştirmeleri aynı zamanda bir insan hakkıdır.⁷⁸ Hukuk toplumu içinde yaşayan bireyler yaşadıkları hukuki uyumsuzlukların bağımsız yargıçlar tarafından karara bağlanmasını isteme hakları vardır. Dolayısıyla yargıçlar, yargıçlık kimliği dışında insan olarak yargı bağımsızlığını talep etme hakkına sahiptirler. Aynı zamanda yargıçlık sosyal rolleri gereği insanların hukuk toplumunda yargıya güvenmelerini sağlayacak yargı bağımsızlığı ilkesini yerine getirmekle yükümlüdürler. Yargıçların bağımsız olmaları insanların adalet sistemine yönelik güvenini artırır ki bu bir hukuk sistemi için hayati öneme sahiptir. Bu nedenle yargıçların bağımsızlığının korunması hukuk sisteminin korunmasıdır.⁷⁹

3. Bütünlük

Yargıçların sosyal rollerini belirleyen norm yükümlülüklerinden bir diğeri bütünlük değeriyle ilişkilidir. Hukuku ve dolaylı olarak yargıçlık

⁷⁶ Green, s. 240.

⁷⁷ UNODC, The Bangalore Principles of Judicial Conduct, <https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>, E.T. 20.03.2023.

⁷⁸ Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 10. maddesine göre: *Herkes, haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde, tam bir eşitlikle, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil bir şekilde ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.* (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf, E.T. 12.10.2023).

⁷⁹ Jeffrey M. Sharman, "Judicial Ethics", Georgetown Journal of Legal Ethics, C. 2, S. 1, 1988, s. 11.

işini koruma yükümlülüğü yargıçların bütünlüklü olmalarını gerektirmektedir. Bütünlük kavramının anlamı konusunda belirsizlik vardır.⁸⁰ Bütünlük kelimesi genellikle dürüstlük kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak bütünlük dürüstlükten çok daha fazlasını ifade etmektedir. Aslında bütünlük kelimesinin dürüstlikle eş anlamlı kullanılması kelimenin anlamını sınırlandırmaktadır.⁸¹ Kelimenin İngilizce karşılığı olan “integrity” kelimesi Latince *integritas* kelimesinden gelmektedir. Latince *integritas* bütünlük, tamlık, kusursuzluk, dürüstlük, ahlaklı, iffetli anlamlarına gelmektedir.⁸² İngilizce *integrity* kelimesi bütün, tam, dürüst olma hallerini ifade etmektedir. Latineden gelen diğer anlamlar İngilizcede anlamlarını yitirmiştir. Bu özelliklere sahip kişi bütünlük sahibidir. Aksi söz konusu ise değildir.⁸³ Bireyin nasıl biri olduğu ya da nasıl olması gerektiğine ilişkin bir standart sunmaktadır. Bireyin bütünlüklü olması sözleri ve eylemleri arasındaki içsel ilişkiyi ifade eder. Bütünlük bu bağlamda üç unsuru barındırmaktadır. Bunlar, bireyin sözüyle eylemleri arasındaki (i) farklı zamanlardaki insicamı; (ii) farklı roller veya bağlamdaki tutarlılığı; (iii) gözlemlenebilir sözleri ve eylemleri ile içsel görüşleri ve duyguları arasındaki uyumdur.⁸⁴

Yargıçların bütünlüklü olması farklı zamanlarda farklı davranmamalarına ve sözleri ile eylemleri arasında süreç içinde bir insicam olmasıyla ilişkilidir. Birey olarak yargıcın sosyal hayatı çeşitli kompartımanlara ayrılmıştır. Bunların her birinde farklı bir kimliği ve bu

80 Hukuk felsefesi literatüründe “bütünlük” kavramı çoğunlukla Ronald Dworkin’in hukuk teorisindeki “bütünlük olarak hukuk” (*law as integrity*) yaklaşımını çağırılmaktadır. Dworkin “Hukukun Hükümdarlığı” başlıklı kitabında söz konusu yaklaşımını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre yargıçların her durumda geçmişte verilen mahkeme kararları ve diğer hukuki düzenlemeleri dikkate alma yükümlülüğünün olduğu belirtilmektedir. Böylece geçmiş ile güncel kararlar arasında uyum sağlanarak hukukta bütünlük sağlanacaktır. Dworkin bütünlük kavramının yargıcının erdemi olarak değil, hukukun olması gereken bir özelliği olarak ele almaktadır. (Dworkin, s. 224-345; Bix, A Dictionary of Legal Theory, s. 99-100; J. E. Penner/E. Melissaris, McCoubrey&White’s Textbook on Jurisprudence, Oxford University Press, Oxford 2012, s. 94).

81 David Luban, *Legal Ethics and Human Dignity*, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 267.

82 Etimoloji Sözlüğü, <https://www.etimolojiturkce.com/kategori/Klasik-Latine/29>, E.T. 2.2.2019.

83 Albert W. Musschenga, “Integrity-Personal, Moral and Professional”, *Personal and Moral Identity*, Editörler, Albert W. Musschenga/Wouter van Haften/Ben Spiecker/Marc Slors, Kluwer, Netherlands 2002, s. 169.

84 Musschenga, s. 174; Çağlar Gürgey, s. 238-244.

kimlikle ilişkili farklı sosyal rol ve yükümlülükleri olabilir.⁸⁵ Ancak bunların her birinde ortaya koymuş olduğu eylemlerinin aynı olması değil, eylemleri belirleyen kararların temellendirmelerinin tutarlı olması bütünlüğünü sağlayacaktır. Örneğin bir yargıç yargılama faaliyetlerinde eşitlik ilkesini değerlendirmelerinde ölçüt alırken, ebeveyn kimliğinde çocuklarına yönelik eylemlerinde ayrımcılık içeren davranışlarda bulunuyorsa bütünlükten bahsetmek güçleşebilir.⁸⁶ Bütünlüğün ilk iki unsuru bütünlük ilkesinin yargı etiğinin diğer ilkeleriyle sıkı bağlantısını ortaya koymaktadır. Yargıç yargıçlık mesleği ya da işiyle ve yargıçlık kimliği dışındaki sosyal rolleriyle bağlantılı kararlarını temellendirirken tarafsızlık, bağımsızlık, eşitlik ve özen gibi değerleri somutlaştıran ilkesel normlara başvurması yargıcın bütünlüklü olmasını sağlamaktadır.

Bütünlük değerine ilişkin ilkenin ilk iki unsuru bireyin kamusal ve sosyal hayatıyla ilişkilidir. Ancak üçüncü unsur bireyin kişisel ahlaki kararlarıyla ilişkilidir. Örneğin birey dini inancı nedeniyle alkollü içki içilmesini yanlış olduğunu düşünüyor ama bunu ifade etmiyorsa, ama siyasi kimliğiyle alkollü içki içenlerden oy alabilmek için içki içmenin yanlış olmadığını ifade ediyorsa, üçüncü kişilerin bu bireyi bütünlük değeri bağlamında değerlendirirken, sözüyle eylemleri arasında uyum olduğunu düşünebilir. Zira gerçeklikte gözlenemeyen bir uyumsuzluk vardır. Bu uyumsuzluk bütünlük ilkesinin ihlali olarak kabul edilebilir. Söz konusu unsur bütünlük değeriyle bağlantılı sosyal normun dürüstlük değeriyle ilişkisini de ortaya koymaktadır. BM “Bangalore Yargısal Davranış İlkeleri”nde doğruluk değerine ilişkin ilkede doğruluk yargı görevinin düzgün bir şekilde yerine getirilmesinde esas bir unsur olduğu düzenlemiştir.⁸⁷ Bu ilkeden yola çıkılarak ortaya konulan kurallara bakıldığında yargıçların bütünlüğü korumakla yükümlü olmalarının yanı sıra adaletin sağlandığına dair görüntünün de korunmasının gerekli olduğu düzenlenmiştir. Benzer bir yaklaşım BM “Bangalore Yargısal Davranış İlkeleri”nde 4.3. maddesinde yer almaktadır. Buna göre *yargıç, kendi mahkemesinde hukuk mesleğini icra eden kişilerle olan kişisel ilişkilerinde, makul şekilde değerlendirildiğinde taraflılık veya iltimas görüntüsü veya şüphesi doğurması muhtemel olan durumlardan*

85 Luke **Brunning**, “Virtuous Chaleans-Social Roles, Integrity, and the Value of Compartmentalization”, *The Ethics of Social Roles*, Editörler: Alex Barber, Sean Cordell, Oxford University Press, Oxford 2023, s. 298.

86 **Musschenga**, s. 172.

87 **UNODC**, *The Bangalore Principles of Judicial Conduct*, <https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>, E.T. 20.03.2023, s. 11.

*kaçınılmalıdır.*⁸⁸ Bu bağlamda bütünlük tarafsızlık ilkesiyle birlikte ele alınmaktadır. Belçika’da pedofil olduğu iddia edilen bir kişi tarafından kaçırılan iki kız çocuğu kurtarılmış ve mesele yargıya intikal etmiştir. İlgili davanın yargıcı, kız çocuklarının ebeveynleri tarafından düzenlenen ve kâr amacı gütmeyen bir derneğin toplantısına katılmış ve orada kendisine kalem ve çiçek hediyeleri verilmiştir. Bu hediyelerin kabul edilmesi, Belçika Temyiz Mahkemesi tarafından bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda şüphe uyandırdığı değerlendirilmiş ve bütünlüğün ihlali gerekçesiyle davadan uzaklaştırılmıştır.⁸⁹ ABD’nin Teksas Eyaletinde, bir yüksek mahkeme yargıcının kendi haberi olmamasına rağmen, mahkemesindeki yetkililerin bir hukuk firmasının daveti üzerine Las Vegas’ta haftasonu tatiline gitmeleri yargısal bütünlüğün ihlali olarak kabul edilmiştir.⁹⁰ Brezilya’da bir yargıç 63 akrabasını yetkili olduğu mahkemede istihdam etmesi, Belçika’da bir yargıcın sado-mazoşist kulüplere gitmesi yargısal bütünlüğün ihlali olup olmadığı tartışılmıştır.⁹¹ Rüşvet almak, yalan söylemek, kendi çıkarlarını sağlamak için yargıçlık rolünün prestijinden yararlanmak ya da bu rolü araçsallaştırmak gibi yargısal etik standartları ihlal eden eylemler, bütünlüğün ihlali olarak kabul edilmektedir. Söz konusu ihlallere ilişkin eylemler yargıçlarda tarafgirlik görüntüsü ve şüphesi doğurmaktadır ki bu bir sosyal rol olarak yargıçların hukuku koruma yükümlülüğünün yerine getirilmemesine neden olmaktadır.

SONUÇ

Yargıçların sosyal rolünü belirleyen normlar ve bu normlardan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi hukuk toplumu olmanın “olmazsa olmaz” koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yargıçların söz konusu rollerin dışına çıkmalarını haklı gösterecek herhangi bir sebep yoktur. Dolayısıyla söz konusu rollerin dışına çıkan yargıç kimliğine sahip kişiler, pozitif hukuk sisteminin adalet değeriyle ilişkisi bağlamında yargıç olarak kabul edilebilme ihtimali vardır. Ancak fiili anlamda yaptıkları iş yargıçlık rolüyle ilişkili kabul edilemez. Bu bağlamda

88 UNODC, The Bangalore Principles of Judicial Conduct, s. 12.

89 Jonathan Soeharno, The Integrity of the Judge- A Philosophical Inquiry, Ashgate, Birleşik Krallık 2009, s. 90-91.

90 Jeffrey M. Sharman, Judicial Ethics: Independence, Impartiality, and Integrity. Inter-American Development Bank, Sustainable Development Department State, Governance and Civil Society Division Judicial Reform Roundtable II, Washington D.C. 1996, s. 18.

91 Daha fazla örnek için bkz. Soeharno, 1. Bölüm; Çağlar Gürgey, s. 238-253.

yargıçların her şeyden önce hukuka içsel bakış açısıyla yaklaşmaları gerekmektedir. Aksi halde hukuk toplumu içerisinde yaşamak mümkün olmayacaktır. Hart'a göre hukuk toplumu olmamak ilkel toplum olmak demektir. İlkellik çeşitli disiplinlerde, günlük dilde, argoda farklı anlamlara gelebilir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Hart'ın ele aldığı anlamda ilkellik ikincil kuralların olmadığı ve dolayısıyla yargıçların ikincil kurallara yönelik içsel bakış açısının olmadığı bir toplumla ilişkilidir. Hukuk toplumunda yargıçların kararlarını hukukla temellendirmeleri gerekir. Yargıçlık diğer işlerden farklı olarak rol farklılaşmasının güçlü olduğu bir alandır. Sıradan insanların her bir uyuşmazlıkta hukuka uygun karar vermeleri ahlaki bir yükümlülük değildir. Ancak yargıçlar rol ahlakı gereği hem özel hem iş hayatlarında her durumda hukuka uygun karar vermeleri gerekmektedir.⁹²

Hukuki belirsizliği gidermekle yükümlü olan yargıçların hukuku sadece hukuku uygulamak, düzeltmek ve korumakla ilişkili yükümlülüklerini yerine getirdikleri ölçüde hukuk toplumunda barış içerisinde yaşamak mümkün olabilir. Sonuç olarak hukuk toplumunda adalet değerinin gerçekleşmesi sadece kuralların varlığıyla ilişkili değildir. Bu kuralların uygulanmasını sağlama ödevine sahip yargıçların nasıl kişiler oldukları ve bu bağlamda kurullarla kurdukları ilişki adil bir toplumsal hayat açısından belirleyicidir. Kurumsal hukuki düzenlemelerin olmadığı toplumlarda dahi, yargıçlar toplumla yaptıkları zımni sözleşmeye bağlı olarak erdemli olmak ve sosyal rol yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadırlar. Benzer zorunluluk kurumsal düzenlemelerin adil olmadığı toplumlar için de geçerlidir. Söz konusu yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi yargıçlara önemli bir özgürlük alanı verdiği açıktır.⁹³ Yargısal erdemler sınırında yer alan bu özgürlük alanında hareket eden yargıçların olduğu toplumlarda adalet değerinin gerçekleşme imkânı daha olasıdır. Özellikle demokratik hukuk toplumlarında üst düzey yargıçların söz konusu özgürlük alanının daha geniş olduğu ve bu bağlamda da yükümlülüklerinin bu çalışmada ortaya konulanlardan daha geniş olduğu söylenebilir. Ancak asgari düzeyde her toplum için yargıçlarının hukuku uygulama, düzeltme ve koruma yükümlülükleri gerçekleştirmeleri hukuk toplumu için bir gerekliliktir.

92 Alan H. **Goldman**, "The Moral Foundations of Professional Ethics", Rowman and Littlefield, Totowa, New Jersey 1980, s. 137.

93 Brian **Leiter**, "The Roles of Judges in Democracies: A Realistic View", Journal of Institutional Studies, C. 6, S. 2, 2020, s. 368.

KAYNAKÇA

- Aktaş**, Sururi, “Pozitif Hukukta Boşluk Kavramı”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1-2, 2010, s. 1-28.
- Aktaş**, Sururi, “Hukukta Yorum Çabaları”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 3-4, 2011, s. 1-33.
- Aral**, Vecdi, Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, Filiz Kitapevi, İstanbul 1991.
- Austin**, John, The Province of Jurisprudence Determined, Editör, Wilfrid E. Rumble, Cambridge University Press, Cambridge 2001.
- Aydın**, Melike Belkıs, “Gustav Radbruch Düşüncesinde Dönemsel Vurgu Değişimi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXXIII, S. 2, 2016, s. 7-28.
- Barber**, Alex/**Cordell**, Sean, “An Overview of Social Roles and Their Ethics”, The Ethics of Social Roles, Editörler, Alex Barber/Sean Cordell, Oxford University Press, Oxford 2023, s. 1-22.
- Bentham**, Jeremy, Of Laws General, The Athlone Press, Birleşik Krallık University of London, 1970.
- Birleşmiş Milletler**, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf, E.T. 12.10.2023.
- Birleşmiş Milletler**, Bangalore Yargı Etiği, <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/4a92e0cc-e94b-4912-aaf9-5dfc5b885e98.pdf>, E.T. 5.5.2023.
- Bix**, Brian, “H.L.A. Hart and the “Open Texture” of Language”, Law and Philosophy, C. 10, S. 1, 1991, s. 51-72.
- Bix**, Brian, Law, Language, and Legal Determinacy, Oxford University Press, Oxford 1993.
- Bix**, Brian, A Dictionary of Legal Theory, Oxford University Press, Oxford 2009.
- Bix**, Brian, Jurisprudence: Theory and Context, 7. Bası, Sweet&Maxwell, Birleşik Krallık 2015.
- Britannica Encyclopaedia** Editörleri, “Learned Hand”, Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Learned-Hand>, E.T. 11.03. 2024
- Brunning**, Luke, “Virtuous Chaleleans-Social Roles, Integrity, and the Value of Compartmentalization”, The Ethics of Social Roles, Editörler, Alex Barber/Sean Cordell, Oxford University Press, Oxford 2023, s. 298-319.

Canadian Judicial Council, Ethical Principles for Judges, https://cjc-ccm.ca/cmslib/general/news_pub_judicialconduct_Principles_en.pdf, E.T. 8.11.2021.

Çağlar Gürgey, Fatma İrem, “Ev-içi Şiddet Davalarında Yargıcın Tarafsızlığı”, Ankara Barosu Dergisi, C. 73, S. 4, 2015, s. 55-75.

Çağlar Gürgey, Fatma İrem, Hukuk Etiği-Felsefi Hukuk Etiği-Hukuk Meslek Etiğine İlişkin Yazılı Standartlar, On İki Levha, İstanbul 2024.

Dworkin, Ronald, Justice in Robes, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England 2006.

Dworkin, Ronald, Hakları Ciddiye Almak, Çev: Ahmet Ulvi Türkbağ, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara 2007.

Dworkin, Ronald, Hukukun Hükümranlığı, Çev: Ertuğrul Uzun, Nora Yayınları, İstanbul 2018.

Dyzenhaus, David, “The Very Idea of a Judge”, University of Toronto Law Journal, C. 60, S. 1, 2010, s. 61-80.

Etimoloji Sözlüğü, <https://www.etimolojiturkce.com/kategori/Klasik-Latince/29>, E.T. 02.02.2019.

Finnis, John, Natural Law and Natural Rights, Oxford University Press, Oxford 1980.

Freeman, M.D.A., Lloyd’s Introduction to Jurisprudence, Sweet&Maxwell, 9. Bası, Birleşik Krallık 2014.

Fuller, Lon. L., “Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart”, Harvard Law Review, C. 71, S. 4, 1958, s. 630-672.

Fuller, Lon. L., “Pozitivizm ve Hukuka Bağlılık-Profesör Hart’a Bir Cevap, Çev: Sevtap Metin, H.L.A Hart ve Hukuk-Ahlâk Ayrımı, Editör: Sercan Gürler, Tekin Yayınevi, İstanbul 2015, s. 153-215.

Goldman, Alan H., “The Moral Foundations of Professional Ethics”, Rowman and Littlefield, Totowa, New Jersey 1980.

Goodin, Robert E./**Reeve**, Andrew, “Liberalism and Neutrality”, Liberal Neutrality, Editörler: Robert E. Goodin/Andrew Reeve, Routledge, New York, London 1989, s. 1-8.

Green, Leslie, The Germ of Justice, Oxford University Press, Oxford 2023.

Gürkan, Ülker, Hukuki Realizm Akımı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara 1967.

Hardimon, Michael, “Role Obligations”, The Journal of Philosophy, C. 91, S. 7, 1994, s. 333-363.

Hart, Herbert Lionel Adolphus, “Positivism and the Separation of Law and Morals”, Harvard Law Review, C. 71, S. 4, 1958, s. 593- 629 (**Hart**, Herbert Lionel Adolphus, “Pozitivizm ve Hukuk ile Ahlâkın Ayrılması”,

Çev.: Ertuğrul Uzun, H.L.A Hart ve Hukuk-Ahlâk Ayrımı, Editör Sercan Gürler, Tekin Yayınevi, İstanbul 2015, s. 101-152)

Hart, Herbert Lionel Adolphus, *Essays in Jurisprudence and Philosophy*, Clarendon Press, Oxford 1983.

Hart, Herbert Lionel Adolphus, *The Concept of Law*, 2. Bası, Oxford University Press, Oxford 1994.

Hobbes, Thomas, *Leviathan*, Çev: Semih Lim, YKY, İstanbul 2001.

Holmes, Oliver Wendell, “The Path of the Law”, *Harvard Law Review*, C. 10, S. 8, 1897, s. 457-478.

İspir, Zeynep, “H.L.A. Hart’ın “Takdir” Metni Üzerine Bir İnceleme”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1, 2020, s. 228-241.

Kramer, Matthew H., *H.L.A. Hart*, Polity Press, Cambridge 2018.

Kuçuradi, İoanna, “Ahlak ve Kavramları”, *Uludağ Konuşmaları-Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 20-36.

Leiter, Brian, “The Roles of Judges in Democracies: A Realistic View”, *Journal of Institutional Studies*, C. 6, S. 2, 2020, s. 346- 375.

Linton, Ralph, *The Study of Man*, Appleton-Century-Crofts, Inc, New York 1936.

Luban, David, *Legal Ethics and Human Dignity*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.

MacCormick, Neil, *H.L.A. Hart*, Stanford University Press, Stanford 2008.

Mead, George Herbert, *Zihin, Benlik ve Toplum*, çev: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, Ankara 2019.

Metin, Sevtap/**Hepner**, Altan, *Ceza Hukuku Felsefesine Katkı: Radbruch Formülü*, Tekin Yayınları, İstanbul 2014.

Montefiore, Alan, *Neutrality and Impartiality*, Cambridge University Press, Cambridge 1975.

Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Çev: Fehmi Baldaş, Seç Yayın Dağıtım, Ankara 2004.

Moore, Michael S., *Educating Oneself in Public: Critical Essays in Jurisprudence*, Oxford University Press, Oxford 2000.

Morawetz, Thomas, *An Introduction-The Philosophy of Law*, Macmillan Publishing Co., Inc. New York 1980.

Murphy, Mark C., “Natural Law Theory”, *The Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory*, Editörler, Martin P. Golding, William A. Edmundson, Blackwell Publishing, Birleşik Krallık 2005, s. 15-28.

Musschenga, Albert W., “Integrity-Personal, Moral and Professional”, *Personal and Moral Identity*, Editörler, Albert W. Musschenga/Wouter

van Haafden/Ben Spiecker/Marc Slors, Kluwer, Netherlands 2002, s. 169-201.

Özbudun, Ergun, “Yargının Tarafsızlığı ve Bağımsızlığı”, Zaman, 26.7.2007.

Özkök, Gülriz, “Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 51, S 2, 2002, s. 1-18.

Penner, J.E./**Melissaris**, E., McCoubrey&White’s Textbook on Jurisprudence, Oxford University Press, Oxford 2012.

Plucknett, T.F.T., Legislation of Edward I, Clarendon Press, Oxford 1949.

Radbruch, Gustav, “Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law (1946)”, Oxford Journal of Legal Studies, C. 26, S. 1, 2006, s. 1-11.

Raz, Joseph, “Liberalism, Autonomy, and the Politics of Neutral Concern”, Midwest Studies in Philosophy, C. 7, S. 1, 1982, s. 89-120.

Raz, Joseph, Between Authority and Interpretation, Oxford University Press, Oxford 2009.

Shapiro, Scott J., “What is the Internal Point of View?”, Fordham Law Review, C. 75, S. 3, 2006, s. 1157-1170.

Sharman, Jeffrey M., “Judicial Ethics”, Georgetown Journal of Legal Ethics, C. 2, S. 1, 1988, s. 1-20.

Sharman, Jeffrey M., Judicial Ethics: Independence, Impartiality, and Integrity, Inter-American Development Bank, Sustainable Development Department State, Governance and Civil Society Division Judicial Reform Roundtable II, Washington D.C. 1996.

Shaw, Julia J. A., Jurisprudence, Pearson, Birleşik Krallık 2019.

Soeharno, Sonathan, The Integrity of the Judge-A Philosophical Inquiry, Ashgate, Birleşik Krallık 2009.

Soper, Philip, “Legal Theory and the Obligation of a Judge: The Hart/Dworkin Dispute”, Michigan Law Review, C. 75, S. 3, 1977, s. 473-519.

Sussking, Richard, Online Courts and the Future of Justice, Oxford University Press, Birleşik Krallık 2019.

Şahin Ceylan, Şule, H.L.A. Hart’ın Hukuk Kuramı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2014.

Topçuoğlu, Hamide, Hukuk Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.

Turner, Ralph H., “Rol ve Statü”, Sosyolojik Düşünce Sözlüğü, Editörler, Massimo Borlandi, Raymond Boudon, Mohamed Cherkaoui, Bernard Valade, Çev: Bülent Arıbaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6100&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, E.T. 14.02.2023.

UNODC, The Bangalore Principles of Judicial Conduct, <https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>, E.T. 20.03. 2023.

Uygur, Gülriz, “Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü Mü?”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 52, S. 3, 2003, s. 145-176.

Uzun, Ertuğrul, Hukuk Metodolojisinin Sorunları, Nora Kitap, İstanbul 2016.

West, Robin, Caring for Justice, New York University Press, New York-London 1997.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı, E. 2003/21-349, K. 2003/382, T. 04.06.2003,

